

УДК 78(091)(477) – 051

Лариса Філатова, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

МУЗИЧНА ПУБЛІЦИСТИЧНА ТА ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПЕТРА ПЕТРОВИЧА СОКАЛЬСЬКОГО: ОСОБИСТІСТЬ І ЧАС

У статті розглядається музична публіцистична і просвітницька діяльність П.П. Сокальського як видатного діяча української музичної культури.

Ключові слова: музична публіцистика, просвітницька діяльність, народне мистецтво, музична освіта.
Літ. 5.

Лариса Филатова, кандидат педагогических наук, доцент, докторант
Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова, г. Киев

МУЗЫКАЛЬНАЯ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКАЯ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПЕТРА ПЕТРОВИЧА СОКАЛЬСКОГО: ЛИЧНОСТЬ И ВРЕМЯ

В статье рассматривается музыкальная публицистическая и просветительская деятельность П.П. Сокальського как выдающегося деятеля украинской музыкальной культуры.

Ключевые слова: музыкальная публицистика, просветительская деятельность, народное искусство, музыкальное образование.

Larysa Filatova, Ph.D. (Pedagogic) Docent
National Pedagogical University by M. Drahomanov, Kyiv

A MUSIC PUBLICIST AND ADVOCACY
PETER PETROVICH SOKAL: PERSONALITY AND TIME

The article deals with music publicist and advocacy P. Sokal as a prominent figure of the Ukrainian musical culture.
Keywords: music journalism, education, folk arts, music education.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.
Сьогодні до нас з історичного минулого повертається значна творча спадщина діячів української культури XIX століття, яка була маловідома, або майже забута. Одним із тих, хто зробив вагомий внесок у розвиток різних галузей національної музичної культури, освіти, науки був Петро Петрович Сокальський (1832 – 1887). Він був енциклопедично освіченою особистістю. Хімік, аграрій, публіцист, літератор, композитор, музичний критик, фольклорист, музикознавець, історик, громадський діяч – багатоманітність і значущість діяльності цієї талановитої людини, від дня народження якої минуло 180 років, не тьмяніє, а з плином часу стає все виразнішою і вагомішою.

Особливу увагу науковців привертала творча спадщина Сокальського-композитора, його фольклористичні, музично-критичні праці. Так, творчість митця вивчали відомі вчені-музикознавці: Л. Архімович, Т. Булат, Т. Каришева, Л. Олійник, Т. Шеффер, О. Шреер-Ткаченко, Г. Тюменева та ін. Однак, музична публіцистична та просвітницька діяльність П. Сокальського, її значення у площині історичних і культурних реалій другої половини XIX ст. і сучасності розглядалася не достатньо.

Висвітлення цього питання є метою нашої статті.

Таким чином, мета нашої публікації полягає у висвітленні музичної публіцистичної та просвітницької діяльності Петра Петровича Сокальського у особистісному і часовому просторі.

Виклад основного матеріалу. Петро Петрович Сокальський народився в сім'ї професора Харківського університету П.І. Сокальського. Природа щедро обдарувала його. В дитинстві він був справжнім вундеркіндом, виявив великий музичний талант і, як обидва старші брати, вчився музики спершу у свого діда П. Вільчека – відомого в Харкові диригента, а потім у педагога і композитора А. Барсицького. В тринадцять років закінчив пансіон Зимницьких, один з кращих приватних навчальних закладів. За віком юний Сокальський ще не мав права вступити до університету, тому він самостійно навчався за складеною ним самим програмою, до якої входили заняття музикою, хімією, читання літератури з різних галузей знань. Не маючи п'ятнадцяти років, почав відвідувати лекції в Харківському університеті, і в 1848 р. став наймолодшим студентом відділення природничих наук, а після успішного закінчення університету і захисту дисертації – магістром хімії. Отже, фахом його стала хімія, творчим покликанням – музика, а

засобом до існування – публіцистика. Літературні традиції університету і Харкова сприяли розвитку здібностей юнака і в цій сфері.

Першими кроками в діяльності Сокальського-журналіста були статті технічного змісту в журналі Міністерства державних маєтностей. Однак, знання хіміка молодому магістрові застосувати на практиці не пощастило – призначення в число чиновників Департаменту сільського господарства в Петербурзі цьому не сприяло. В цей час Сокальський приймає пропозицію від російського генерального консула в Нью-Йорку Нотбека поїхати з ним до Америки в якості особистого секретаря й домашнього вчителя дітей. Знайомство зі Сполученими Штатами Америки, де бурхливо розвивалися капіталістичні відносини, формувалася буржуазія, зароджувався робітничий рух, професійні організації й одночасно на півдні країни існувало рабство, знищення якого хвилювало американське суспільство, захоплювало юнака, викликало багато роздумів і спогадів та порівнянь зі становищем народу у власній країні. Статті, надіслані з Америки, виявили в авторі людину глибоких гуманістичних переконань, яка стала на бік поневолених, побачила недоліки і складності соціального життя, які заважають прогресу. Стаття “Питання про невільництво в Північноамериканських Сполучених Штатах” була опублікована в Росії в 1858 р. в “Отечественных записках” і мала великий громадський резонанс. І хоча Сокальський поставив піднею лише ініціали, його громадянська мужність – людини, яка сміливо виступила за знищення рабства у власній країні, дозволяє поставити автора статті, майбутнього учасника національно-визвольної боротьби болгарського і сербського народів проти турецького поневолення, в ряд відомих борців проти поневолення людини людиною у будь-якій формі.

Окрім питань соціально-економічних, політичних, технічного прогресу, звичаїв, особливостей побуту народу Америки Сокальський торкається музичних вражень, які він, як музикант, виніс з картин життя американців – людей різних національностей, культурних традицій, віросповідання. Музика звучала у вітальнях, міських парках, концертних залах. Її загальнодоступність і демократизм особливо відзначав молодий журналіст у своїх статтях, які надсилав до Росії. До розгляду музичних питань Сокальського спонукала і власна творчість – в Америці він зробив перші значні кроки як композитор, який вже на ранньому етапі творчого шляху шукав форму вираження національно-самобутнього в своїх творах (фортепіанна фантазія “Віють вітри”, опера “Мазепа”).

В Росії, й в Україні зокрема, потреби музичної практики в другій половині XIX ст. стимулювали розвиток музичної критики й публіцистики. В газетах, журналах, часописах, альманахах громадсько-політичного, історико-літературного, літературно-художнього, художньо-історичного, загально-художнього спрямування все частіше вміщуються огляди подій мистецького, зокрема музичного, життя. Більш чітко, ніж у першій половині XIX ст., визначилося національне спрямування ряду вітчизняних видань, їхніх мистецьких розділів. Поступово зростав професійний рівень публікацій – від простого переліку подій мистецького життя до критичних оглядів. Відбувалися кількісні та якісні зміни у видавничій базі української преси. Необхідно відзначити, що ці процеси на українських землях були невід’ємною складовою відповідного розвитку публіцистики в Росії й країнах Західної Європи, де вже існувала низка спеціальних музичних видань.

В другій половині XIX ст. у Наддніпрянській Україні статті про музичну культуру друкувалися у таких київських виданнях, як “Киевские губернские ведомости” та “Приложение” до них, “Киевский телеграф”, “Киевлянин”, “Киевская газета”, “Киевские епархиальные ведомости”, науковий місячний журнал “Труды Киевской Духовной академии”, де були опубліковані матеріали про старовинну вітчизняну церковну музику, та ін.

Важливу роль у становленні української музичної періодики відіграв історико-етнографічний і белетристичний журнал “Киевская старина”. У ньому найширше в Україні висвітлювалися проблеми національної культури в різних галузях – історії, археології, літератури, географії, музики, етнографії тощо. Прогресивні діячі української культури, у тому числі й музичної, брали участь у його виданні, а саме: В. Антонович, Д. Багалій, М. Драгоманов, П. Житецький, О. Лазаревський, П. Косач, Панас Мирний, М. Коцюбинський, Леся Українка, М. Костомаров та ін. Зразком професійної досконалості були надруковані на сторінках журналу матеріали про українську музичну культуру М. Лисенка, О. Русова, М. Старицького, Г. Галагана та ін.

У Харкові події музичного життя висвітлювали газети “Харьков”, “Южный край” (статті композитора і музичного критика В. Сокальського – племінника П. Сокальського), літературно-науковий додаток до “Харьковского календаря” “Харьковский сборник”, “Харьковский коллегіум” тощо. Питання музичної культури висвітлювали “Елисаветградский вестник”, “Николаевский

вестник” (наприклад, замітки про концертну подорож співачки Д. Леонової та М. Мусоргського Україною).

Значна кількість газет і журналів, в яких були надруковані матеріали про музичну культуру, виходила на Півдні України – це такі видання як “Одесский вестник”, “Новороссийский телеграф”, “Одесский листок” та ін.

Після повернення на батьківщину, діяльність П. Сокальського як пропагандиста музичного мистецтва і композитора значно вплинула на розвиток музичної культури й освіти Півдня України. Журналістська праця П. Сокальського, спершу репортером, а після смерті брата, як редактора-власника провідної газети “Одесский вестник”, стала важливою сторінкою в історії розвитку Новоросійського краю. Саме з його ім’ям пов’язаний новий етап розвитку цієї газети, яка активно впливала на громадське життя, розвиток економіки, сільського господарства і культури всього регіону. Формування громадської думки краю того часу неможливо уявити без статей Сокальського.

Журналіст і музикант, в одній особі, боролися на сторінках преси за вітчизняну музику, пропагували її кращі зразки, прищеплювали передові естетичні погляди читачам, привертали увагу до народного музичного мистецтва, його значення у розвитку культури та музичної освіти. Так, наприклад, велика заслуга митця в організації та розширенні діяльності Товариства аматорів музики в Одесі, хором якого він керував і для учасників якого читав лекції. Це Товариство було першим і дуже своєрідним музичним закладом, на базі якого за ініціативою Сокальського було створено музичну школу.

Окрім публіцистики в 60-і рр. розгортається музична просвітницька діяльність П. Сокальського. Він виступав з лекціями з питань історії музики, народної музичної творчості, теорії та естетики музики, музичної психології, акустики. Так, матеріали лекцій з історії музики, які митець прочитав у Товаристві аматорів музики у 1867 – 1868 роках, дозволяють зробити висновок про нього як серйозного дослідника і музично-громадського діяча, який плідно працював на ниві просвіти аматорів музичного мистецтва. На особливу увагу заслуговують лекції: “Росія як музичний ринок”, що присвячена проблемам розвитку музичної справи в Росії, починаючи з часів царювання династії Романових до середини XIX століття, “Як розуміли музику вчені у різних народів стародавності і нового часу” та “Стан музичної справи у Росії в минулому”.

Лекції Сокальського для Товариства аматорів музики мали не лише популяризаторський Молодь і ринок №5 (100), 2013

характер. Їхній зміст характеризує автора як вченого-дослідника, чий інтерес не обмежувався суто музично-просвітницькою діяльністю. В лекціях П. Сокальського зібраний цінний фактологічний матеріал (наприклад, про діяльність Філармонійного товариства в Одесі), який є важливим джерелом інформації для сучасних дослідників музичної культури. П. Сокальський-лектор розглядає не лише питання історії музики, її ролі у розвитку культури давніх цивілізацій, середньовіччя, Відродження, нового часу, сучасного йому суспільства, але й музичної психології та музичної естетики. Він був одним з перших, хто звернувся до вивчення цих наукових дисциплін в тогочасній Росії.

В своїх статтях митець утверджує засади нової, прогресивної, романтичної естетики – справжнє мистецтво повинне бути правдивим і зрозумілим народу, вважає музику необхідною супутницею в житті людини. Він також порушує питання становлення національних музичних культур. На думку Сокальського національні композитори здатні втілити в музичних образах загальнолюдські проблеми, “мистецтво... відтворює дійсне життя”, “відчуття правди сильне в масах, ним можна пояснити надзвичайний успіх будь-якої музики, позначеної характером національності. Шопен – слов’янин, Ліст – угорець, Россіні та Белліні – італійці, Глінка – росіянин, Бетховен – німець. Усі ці композитори тому невідпорно впливають на всіх, що в їхній музиці живе правда народів” [4, 30].

Безпосереднім продовженням думок П. Сокальського про становлення національних культур у Європі було визнання ним права української культури на самовизначення. У зв’язку з цим він підкреслював роль рідної мови: “Мову, якою стільки століть говорять мільйони, яка мала свою історію, свою літературу, своє обличчя, досі в нас мало визнають не тільки в літературі, а й серед місцевих освічених людей... Зрозуміло, що люди, не знайомі з мовою, можуть назвати її, через незнання, жаргоном, провінціалізмом, якоюсь сумішню говірок, але тим, хто з колиски чує навколо себе звуки української мови, непростимо відмовлятися від неї” [3, 53].

Звертається П. Сокальський до актуального питання побутування зарубіжної музики в Росії та її неоднозначного впливу на розвиток національного музичного мистецтва й освіти. Він підкреслював негативний вплив європейської музики на національну культуру, особливо у галузі музичної освіти. На думку Сокальського найбільша шкода завдається саме тим, що в навчальних закладах – музичних училищах, консерваторіях, де готують кадри професійних

музикантів, в першу чергу прищеплюється смак до європейської музики, а про народну музику немає навіть згадки. Саме у відриві від народного музичного мистецтва бачив П. Сокальський “шкоду консерваторій”. З такою системою музичної освіти, що існувала в його час, він не міг погодитися, знаючи її з власного досвіду навчання в Петербурзькій консерваторії. Полемічну загостреність висловлювань автора можна зрозуміти, тим більше, що вони співзвучні з тривожним думками М.В. Лисенка про створення музичної школи у Києві без прагнення до національних засад у музичній освіті. Результатом такої негативної ситуації, на думку П. Сокальського, є те, що національні композитори, які прилучилися до загальноєвропейської музичної культури, являють собою дерево без коріння, тому що свого, національного, мистецтва не знають.

П. Сокальський вчений-фольклорист створив капітальну працю “Руська народна музика великоросійська та малоросійська в її будові мелодичній і ритмічній та відмінність її від основ сучасної гармонічної музики” (Харків 1888), яка увібрала в себе думки Сокальського-музичного критика. Цю працю високо оцінював М. Лисенко, рекомендуючи її для вивчення Ф. Колессі, який у своїх теоретичних працях (наприклад, “Ритміка українських народних пісень”) постає як послідовник Сокальського і Лисенка.

П. Сокальський утверджував право вітчизняної професійної музики на існування на народних основах. Беручи за приклад італійську оперу, яка заповонила Європу і Росію, він підкреслював, що її сила в національному характері, тому обстоював думку, що “наївне, невігідне й жалюгідне ставлення до мистецтва взагалі й до опери зокрема триватиме у нас доти, доки ми самі не виплекаємо з наших скорбот, пристрастей, природи, клімату й народного життя власної рослини, власної музичної драми” [4, 60].

Сокальський-композитор був одним із перших, хто став на непростий шлях творення національної опери, окрім згаданої опери “Мазепа”, він написав опери “Майська ніч” та “Облога Дубна”. Добре розуміючи важливість і складність завдання, яке стояло перед українськими музикантами, Сокальський, як митець і музичний критик, дуже чутливо поставився до творчих пошуків М. Лисенка. Розгорнена рецензія Сокальського на постановку в Одесі “Різдвяної ночі” М. Лисенка в “Одеском листке” (1884 р., № 57) може бути зразком тогочасної музично-критичної думки. Критик слушно відзначав використання здобутків російської оперної школи й водночас підкреслював правдиве відтворення українського народного побуту в опері. Особливо схвально рецензент

відгукнувся про масові народні сцени, які є найвищою точкою “етнографічного ідеалу в опері” та найбільшим досягненням лібреттиста М. Старицького та композитора [4, 129].

У відповіді-листі Микола Віталійович підкреслював свою глибоку вдячність за серйозну і ґрунтовну критику вченого музиканта, яким вважав Сокальського. Подальше дружнє листування музикантів дає приклад взаємної поваги у творчій дискусії про особливості оперного жанру у його національній своєрідності. Музиканти особисто не зустрічалися, але мали щирі дружні стосунки. Після ознайомлення з клавіром опери “Облога Дубна”, надісланого Сокальським у подарунок, Лисенко намагався сприяти її постановці на сцені київської опери, але безуспішно.

Про значення музичної критичної діяльності П. Сокальського відомий російський музичний історик ХХ ст. Т. Ліванова сказала так: “Інших оглядачів, що виступали тоді в газеті з питань опери, важко порівнювати з Сокальським: їм не вистачало ні музичних знань, ні твердості позиції” [1, 210].

Багато писав Сокальський про виступи в Одесі трупи українського театру, створеної М. Старицьким. В одній з кореспонденцій в “Новоросійском телеграфі” критик писав: “Після появи на сцені творів Кропивницького ми, мешканці півдня, не маємо права говорити, що в нас немає народного театру. Я скажу більше: талановитий артист і письменник на ділі показав, як багато можна зробити для освіти народу, коли дати йому художні твори його рідною мовою” [2, 152].

Публіцистична спадщина П. Сокальського вміщує також сторінки літературних оглядів новинок російської, української, зарубіжної літератури, які мали просвітницький характер. Однак, особлива увага приділялась саме творчості українських авторів, наприклад, повістям Марко Вовчок, виходу у світ журналу “Основа” у Петербурзі, виданню “Кобзаря” Шевченка.

В полі зору Сокальського були питання жіночої освіти як загальної, так і професійної, рівних прав з чоловіками на університетську освіту тощо. У своїй брошурі “Що робити молодій Росії для відвернення кризи у шкільному виробництві” він писав, що початкове навчання повинне бути доступним, легко поширюватись на мільйони бідного й темного народу. Ця праця була певним підсумком багатьох виступів Сокальського у пресі з питань освіти та виховання юнацтва.

Висновки. Таким чином, П. Сокальський у своїх статтях, лекціях музично-просвітницького змісту постає перед нами культурним і громадським діячем, якого глибоко хвилювали

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

проблеми вітчизняного музичного мистецтва й освіти, з якими він знайомив широкі кола суспільства. Виступаючи проти схиляння перед західноєвропейським музичним мистецтвом, він підкреслював необхідність створення такої системи музичної освіти, в якій народна музична творчість займе належне місце у підготовці професіоналів – виконавців, педагогів, особливо композиторів. Заслугою Сокальського-музичного критика є глибоке розуміння значення опери М.В. Лисенка “Різдвяна ніч” як твору глибоко національного, автора якого він визнав знавцем української музики. Наукова інтуїція й глибина осягнення проблем музичної фольклористики, музичної естетики та психології сприймання музики, виявлена П. Сокальським, дозволяють

стверджувати, що його праці не втратили наукового значення й на сучасному етапі розвитку музичної науки, вимагаючи серйозної уваги дослідників.

1. Ливанова Т. *Оперная критика в России* / Т. Ливанова. – М.: Музыка, 1969.
2. *Новоросійський телеграф*. – 1886. – січень. Цит. за: *Каришева Т. Петро Сокальський. Життя і творчість* / Т. Каришева. – К.: Музична Україна, 1978. – С. 152.
3. *Одесский вестник*. – 1860. – № 20. – Цит. за: *Каришева Т. Петро Сокальський. Життя і творчість* / Т. Каришева. – К.: Музична Україна, 1978. – С. 53.
4. *Сокальський П. Одеський листок // Сокальський П. Вибрані статті та рецензії* / [Упоряд., вступна стаття та примітки Р. Кулик]. – К, 1977.
5. *Сокальський П. Что делать молодой России?* / П. Сокальський. – М., 1903.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2013

УДК 373.5:37

Андрій Терещук, докторант кафедри теорії і методики навчання технологій
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються проблеми формування змісту технологічної підготовки учнів старшої школи з позицій прогресу науки. Аналізується науково-технічний прогрес як складне інтегроване поняття, визначено його сутність та структура, що обумовлює новий зміст технологічної освіти у загальноосвітній школі.

Ключові слова: виробництво, науково-технічний прогрес, зміст технологічної підготовки, технологічна освіта, трудова підготовка.

Лит. 13.

Андрей Терещук, докторант кафедры теории и методики обучения технологий
Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС И ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ СТАРШЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье рассматриваются проблемы формирования содержания технологической подготовки учащихся старшей школы с позиций прогресса науки. Анализируется научно-технический прогресс как сложное интегративное понятие, определены его суть и структура, которые определяют новое содержание технологического образования в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: производство, научно-технический прогресс, содержание технологической подготовки, технологическое образование, трудовая подготовка.

Andrew Tereshchuk, Ph.D. of Theory and Methods Teaching Technologies
Uman State Pedagogical University by P. Tychna

SCIENTIFIC AND TECHNICAL PROGRESS AND PROBLEMS OF FORMATION OF TECHNOLOGY TRAINING SENIOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS

The problems for the contents of technological preparation of high school students from the position of the progress of science. Analyzes the scientific and technological progress as a complex integrative concept, defined its essence and structure that define the new content of technology education in secondary school.

Keywords: production, scientific and technological progress, the content of technological training, technical education, labor training.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблем пов'язаних із формуванням змісту технологічної освіти, і

зокрема, старшої загальноосвітньої школи обумовлені постійними змінами у розвитку сучасного виробництва. Як вітчизняні (В.К. Сидоренко, В.М. Мадзігон, О.М. Коберник,